

ВЛИЯНИЕТО НА СЪВРЕМЕННИТЕ МЕДИИ ВЪРХУ ДЕЦАТА: СЪСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМИ И РЕГУЛАЦИЯ

Офелия Кънева, председател

Държавна агенция за закрила на детето – София

Резюме. *Развитието на масовите комуникации играе все по-важна роля в живота на хората. Те оказват влияние върху всеки отделен човек и върху ценностната система на младото поколение. Това влияние може да окаже както положително, така и отрицателно въздействие върху подрастващите. По тази причина настоящото изследване цели да акцентира върху връзката между медийната среда и развитието на подрастващите в условията на бързо развиващото се дигитално общество.*

Ключови думи: *медии, закрила, деца*

Abstract: *The development of the media plays a role gradually becoming important in people's lives. The media has an effect on every single person and on the moral values of the new generation, too. This effect on the coming generation could be positive as well as negative. This is the reason why the present study highlights the link between media environment and the development of coming generation under the conditions of fast developing digital society.*

Keywords: *media, protection, children.*

В обществото се формира тезата, че основна роля за изграждане на представите на детето и неговата социализация имат семейството и училището. Въпреки това все по-често констатираме, че се появяват много по-мощни регулатори, например медиите. Към традиционните средства за масова информация трябва да добавим и влиянието на такива нови медии като интернет и мобилните комуникации. Именно развитието на тези технологии оказва силно влияние върху процеса на оформяне на децата като личности. Съвременните аудиовизуални структури въздействат върху светогледа, ценностната система, стереотипите и моделите на поведение на подрастващите.

Според проучване, направено от Австралийската педиатрична асоциация¹, за деца до 16-годишна възраст допустимата норма пред екрана е до два часа на ден. Изследването също така сочи, че поради промени в потребителските навици и неограничения достъп до електронни устройства на 45% от децата до 8-годишна възраст и близо 80% от децата до 16-годишна възраст надвишават многократно допустимото време. Това несъмнено влияе негативно върху развитието им – както физическо, така и емоционално.

Конкретно за България статистиката е още по-страшката. Според нея българските деца прекарват средно 3–4 часа дневно пред телевизора или пред компютъра, или общо около 25,7 часа седмично. Това поставя нашата страна на първо място в Европа. В резултат на това можем да забележим колко е нараснало времето, което прекарват децата в медийната среда, и също така как се променят културата на общуване и начинът на живот чрез постоянната интернет свързаност и невероятните възможности, които дават съвременните технологии.

Можем също така да споменем, че според данни, представени от Националния статистически институт, намаляват излъчваните телевизионни предавания за деца и младежи. През 2016 г. регистрираните и лицензирани български телевизионни оператори са излъчили програми с обща продължителност 783 472 часа, от които детските предавания са 12 391 часа, а младежките – 5739 часа. Изхождайки от представената по-долу таблица 1, можем да направим извода, че независимо от високата стойност на общите предавания относителният дял както на детските, така и на младежките предавания е сравнително нисък.

---

¹ www.technews.bg, 13.10.2015 г., „Децата – не повече от 2 часа пред екрана!“

Таблица 1. Телевизионни предавания по вид за периода 2011–2016 г.

Година	Общо предавания	Детски предавания	Относителен дял на детските предавания (в %)	Младежки предавания	Относителен дял на младежките предавания (в %)
2011	683 127	15 793	2,31	2820	0,41
2012	732 731	9499	1,30	3895	0,53
2013	716 466	21 782	3,04	4312	0,60
2014	773 256	18 882	2,44	3657	0,47
2015	731 207	14 724	2,01	3613	0,49
2016	783 472	12 391	1,58	5739	0,73

Източник НСИ

Кадрите с насилие са актуална тема в изследователските разработки още в началото на формирането на телевизията като медиен феномен. Главната дилема, около която авторите спорят, е стимулира ли насилието, показвано по телевизията, агресивността на зрителите, или то не играе съществена роля върху тяхното поведение. Изследванията сочат, че до 18-годишна възраст децата и юношите гледат над 200 000 сцени на насилие на телевизионния екран. Като съществен недостатък на тези разработки можем да отбележим, че те все още не са включили сцените на насилие, агресия и др. под., които „постъпват“ в детското съзнание чрез мобилните комуникации. В резултат от тези изследвания можем да направим извода, че всички деца попадат в един свят, в който изобилства с агресия и насилие.

Ленърд Бърковиц през 1962 г. свързва отпадането на психичните задръжки и междуличностната агресия с насилието от телевизионния екран.² Гай Къмбърбач³ изработва доклад по поръчка на Съвета на Европа, посветен именно на насилието в медиите. В него посочва, че в над три четвърти от разработките се

² Berkowitz, L. Aggressiveness. Physical Description, McGraw Hill, New York, 1962.

³ Cumberbatch, G. Media Violence: Research Evidence and Policy Implications, Council of Europe, Strasbourg, 1995.

намира пряка връзка между показваните от малкия екран престъпления и агресията в реалния живот. Таненбаум и Цилман са представители на изследователите, които подкрепят това мнение и намират, че прекаленото гледане на телевизия изобщо (не само на програми с насилие) има негативен ефект върху цялата аудитория. Следователно според тях се стига до стимулиране на агресията чрез психичната възбуда по време на възприемане на телевизионното зрелище⁴. Те обясняват раздорите на децата с родителите, конфликтите в училище и стълкновенията на улицата именно с предозираното телевизионно гледане.

Разбира се, има и автори, които не подкрепят това мнение. Според тях насилието, показано по телевизията, влияе върху усилването на агресивността само у онези индивиди, които са предразположени към антисоциално поведение. Същевременно тези изследователи принижават ролята на телевизията като важна причина за появата на въпросното предразположение.

По отношение на децата експертите формират мнения, които могат да бъдат групирани в три насоки:

1. Насилието, показано по телевизията, може да подтикне детето при създадени подходящи обстоятелства в реалността да имитира видяното на екрана.

2. Показваното по телевизията насилие може да отблъсне детето от прибегване към агресивни действия в живота.

3. Предозираното телевизионно насилие може да накара детето да остане индиферентно към престъпността в заобикалящия го реален свят и да се примири с нея.

В българското законодателство закрилата на малолетните и непълнолетните е принцип, произтичащ от чл. 17, ал. 3 от Закона за радиото и телевизията. Съобразно със закона се забранява излъчването на насилие и порнография. Съществуват европейски документи, които се опитват да стандартизират начините на представяне на насилие в медиите:

– излъчване на предупреждения към аудиторията, когато ще бъдат показвани сцени на насилие;

---

⁴ Tannenbaum, P., D. Zillman. Emotional Arousal The Facilitation of Aggression Through Communication. Vol. 8, Academic Press, New York, 1975, pp. 149–192.

– приемане на кодекси с правила, определящи отговорността на редакторите и журналистите;

– приемане на вътрешни правилници във всяка медия – собствени стандарти и критерии.

Разбира се, не трябва да се забравя и отговорността на родителите, тъй като именно те имат грижата да се информират и да контролират достъпа на деца до програми и приложения, когато преценят, че това се налага. Същественият недостатък на подобна мярка е, когато родителите не реагират, ако има предупредителен сигнал за защита на непълнолетните и малолетните.

В тази връзка е необходимо да споменем, че през 2011 г. Съветът за електронни медии и Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД) разработиха критерии за оценка на съдържанието, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на физическото, психическото, нравственото и/или социалното развитие на децата. Задължение на СЕМ, доставчиците на медийни услуги и ДАЗД е ежегодно до 31 март да сключват споразумение за защита на децата, което да се публикува на интернет страниците на двете институции (СЕМ и ДАЗД).

Критериите, залегнали в споразумението, бяха разработени от работна група с представители на СЕМ и ДАЗД, но в нейната работа активно се включиха както представители на доставчиците на медийни услуги, така и неправителствени организации, чиято основна дейност е защитата на децата. В заседанието на работната група участие взе и едно дете, което е представител на Съвета на децата към ДАЗД, защото за агенцията е важен принципът, че нищо не може да бъде предназначено за децата без участието на самите деца, без да бъде взето предвид тяхното мнение по въпроси, които ги засягат.

Критериите бяха приети на заседание на СЕМ още през 2011 г., на 25 октомври, но влязоха в сила на 10 август 2012 г., тъй като решението на СЕМ, с което бяха приети, беше обжалвано пред Върховния административен съд, който потвърди законосъобразността на решението, съответно на критериите, чиято неотменна част са; т.е. можем да кажем, че критериите като общ административен акт минаха и на съдебен контрол, съдебната

инстанция се произнесе относно тяхната законосъобразност, което също е една гаранция за тяхната значимост и издържаност.

Разработването на проекта на споразумението за защита на децата от съдържание, което е неблагоприятно или създава опасност от увреждане на тяхното физическо, психическо, нравствено и/или социално развитие, се осъществи с активното участие и на доставчиците на медийни услуги, при дискусиите бяха постигнати консенсус и съгласие по всички въпроси от страна на участниците – на АБРО (организацията на доставчиците на медийни услуги), на Асоциацията на телевизионните продуценти, на Българската национална телевизия, на Българското национално радио, на Националния съвет за саморегулация и на неправителствена организация, работеща в областта на закрилата на детето. Този процес показва волята на двата регулатора и на доставчиците на медийни услуги за постигане на пълноценно сътрудничество в посока на спазване на правата на децата.

Можем да изведем и основните цели на споразумението:

1. Обединяване на усилията на страните за осигуряването на ефективна система за взаимодействие с цел гарантиране на спазването на правата на децата и предотвратяването на участието на деца в предавания или други програмни елементи, които са неблагоприятни или създават опасност от увреждане на физическото, психическото, нравственото и/или социалното развитие на децата, както и възприемането от деца на такива предавания или други програмни елементи.

2. Постигане на съгласие по прилагането на критериите.

3. Изясняване и разпределяне на правата, задълженията, процедурите и подходите на страните при прилагането на критериите.

В споразумението се поставя акцент не само на контролната и надзорната дейност на регулаторите СЕМ и ДАЗД, а и на възможността за саморегулация от страна на доставчиците на медийни услуги, както и за организиране на дискусии между СЕМ, ДАЗД и доставчиците на медийни услуги по въпроси, свързани с практики на доставчиците, които представляват нарушения на приетите критерии, и начините за тяхното отстраняване.

С цел въвеждане на добрите европейски практики в Република България и отразяване на промените в медийната среда и развитието на подрастващите в условията на бързо развиващото се дигитално общество през 2017 г. се направиха промени на критериите, залегнали в споразумението, за пръв път от 2011 г. В резултат на успешното съдействие между регулаторните органи (СЕМ и ДАЗД), АБРО и обществените медии (БНТ и БНР) се постигнаха въвеждане на единни саморегулаторни мерки и уеднаквяване на практиките на телевизионните оператори, с които да обозначават съдържание, неблагоприятно за различните възрастови групи от детската аудитория. Благодарение на направените промени на аудиторията се предоставя един допълнителен сигнал за неблагоприятно съдържание, който да помогне на родителите да предпазят децата от неподходящо съдържание.

Измененията задължават доставчиците на медийни услуги преди началото на предаванията и след всяко прекъсване да излъчват предупредителен текст за родителски контрол, както и да позиционират на екран пиктограма (визуален предупредителен знак), която указва възрастовата група, за която даденото предаване не е подходящо. Пиктограмата ще се появява след началото на предаването, както и след всяко прекъсване и ще престоява на екран не по-малко от 60 секунди.

Вследствие на всичко казано дотук можем да обърнем внимание и на чл. 17 от Конвенцията за правата на детето на ООН, която определя ролята на медиите. Тя, от една страна, прокламира правото на всяко дете на „достъп до информация“, но включва също така задължението на държавите, страни по конвенцията, да осигурят на децата достъп до информация и материали от различни източници. Това право често се разглежда във връзка и с правото на детето на свободно изразяване (чл. 13 от конвенцията). Първоначално, по време на съставяне на конвенцията, текстът на чл. 17 е бил замислен преди всичко като мярка за защита на детето от вредно съдържание на средствата за масова информация. След дискусии обаче съставителите стигат до убеждението, че медиите имат и положителна роля, върху която е добре да се акцентира. В тази връзка можем да кажем, че не

трябва да се обвиняват медиите и интернет за агресията сред децата. Проф. Нели Огнянова⁵ определя медиите като „такива, каквото е състоянието на обществото“, и поради това задача на различните институции е да анализират, да търсят партньорства, да се обучават и да се развиват съобразно с изискванията и динамиката на времето, в което живеем.

С цел развитие на тясно сътрудничество и координация между институциите и учебните заведения за постигане на по-голям синхрон при реакция на случаи на насилие и в изпълнение на ангажиментите по двегодишния План за противодействие на насилието и злоупотребата с деца, приет от Министерския съвет през 2017 г., ДАЗД организира поредица от семинари с директори на регионалните управления на МОН, с училищни директори и преподаватели. Основният акцент по време на семинарите бе поставен върху развитието на възможностите за повишаване на безопасността на децата в интернет пространството и в медиите (включително и чрез представяне на безплатни приложения за мобилни устройства, даващи възможност за родителски контрол и ограничаващи неблагоприятните въздействия на дигиталната среда върху децата). Вследствие на казаното дотук можем да разглеждаме тази инициатива на ДАЗД като една добра практика, която би могла да бъде възприета и от останалите страни в Европейския съюз.

Пред нас стоят следните въпроси: защо детското присъствие в медиите е толкова сложно, трудно, диалогично, провокирано, санкционирано или желано; дали присъствието на дете на телевизионния екран е само засилване на зрителския интерес, или е възможност за стимулиране на таланта на едно дете, за утвърждаване на личността на младия човек и за акумулиране на полудобри практики. Именно с цел защита на най-добрия интерес на детето в случай на медийно отразяване на случаи на насилие от и върху деца ДАЗД подготвя съвместно с Министерство на образованието и науката препоръки към училищните директори, което също може да се разглеждат като една добра практика.

---

⁵ www.luboslovie.bg, 31.01.2014 г., „Нели Огнянова – Медиите са такива, каквото е обществото“.

В заключение можем да кажем, че развитието както на традиционните средства за масова информация, така и на такива нови медии като интернет и мобилните комуникации не може да не остави своя отпечатък върху развитието на подрастващото поколение. Именно тук е важна и ролята на училището, родителите, държавните институции, неправителствените организации и други институции да подготвят малолетните и непълнолетните деца да се ориентират в посланията, с които медиите ежедневно ги заливат.

Литература

- Закон за закрила на детето, обн. ДВ, бр. 48/13.06.2000 г., последно изм. ДВ, бр. 85/24.10.2017 г.
- Закона за радиото и телевизията, обн. ДВ, бр. 138/24.11.1998 г., последно изм. ДВ, бр. 99/12.12.2017 г.
- Конвенция за правата на детето, обн. в ДВ, бр. 32/23.04.1991 г.
- Ангелов, Б., Медийна и комуникативна компетентност. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2007.
- Ангелов, Б., Педагогически аспекти на масовата комуникация. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005.
- Ангелов, Б., Педагогически аспекти на масовата комуникация. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005.
- Михайлова, К., Алтернативи за защита на детската телевизионна аудитория в рамката на медийната регулация. – В: *Икономически алтернативи*, бр. 6, 2008, с. 139–153. Достъпен на <http://alternativi.unwe.acad.bg/br29/11.pdf> (30.01.2011).
- Райчева, Л., Медийният свят на българското дете, СЕМ, Информационен бюлетин, бр. 2/2006, с. 32.
- Berkowitz, L., *Aggressiveness. Physical Description*, McGraw Hill, New York, 1962.
- Cumberbatch, G., *Media Violence: Research Evidence and Policy Implications*, Council of Europe, Strasbourg, 1995.
- Tannenbaum, P., D. Zillman, *Emotional Arousal The Facilitation of Aggression Through Communication*. Vol. 8, Academic Press, New York, 1975, pp. 149–192.

Интернет източници

- www.luboslovie.bg.
- www.nsi.bg.
- www.sacp.government.bg.
- www.technews.bg.